

'dat nog meer formaties Gilze-Rijen verlieten. En wij allen kregen dezelfde indruk: van ratten die het zinkende schip verlaten!

Het avondappèl duurde die avond buitengewoon lang. Maar het was een mooie avond en wij waren het lange wachten wel gewend. En terwijl wij staan te wachten . . . scheert plotseling als een lange eindeloze roffel (vlak in de buurt achter die bossen) een salvo door de lucht. We weten maar al te goed wat dat betekent – maar we hebben nog nooit zo'n geweldig salvo meegemaakt: verschillende malen hadden wij in 't kamp een salvo uit twintig, dertig geweren gehoord, maar dit salvo schijnt wel uit honderd en meer geweren te komen. Wij zijn allemaal met ontzetting geslagen. Iedereen is stil, er wordt niet meer gesproken – alleen een enkel woord hoort men fluisteren. Men kan zien dat verschillenden voor ons in gebed verzonken zijn voor hen die daar vielen. Daar komen de genadeschoten: één – twee – vier – we tellen tot zeventig en daarboven, sommigen zeggen later er meer dan tachtig te hebben geteld.

Dan 't tweede – en nog een derde salvo volgt.

We hebben die avond in totaal tussen de tweehonderd en tweehonderdvijftig genadeschoten geteld.¹

Tot hen die op die maandagavond gefusilleerd werden, behoorden alle leidende figuren van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (de LO) en de Landelijke Knokploegen (de LKP), die de 'SD' de voorafgaande maanden in handen waren gevallen. Enkelens noemden wij in deel 7: kapelaan Naus en Jan Hendrix ('Ambrosius') die de LO in Limburg hadden geleid, Henk Dienske, de LO-districtsleider uit Amsterdam, Johannes Hessels en Marinus Westerbeek, beiden lid van de Top van de LO, Hendrik A. van Wilgenburg die de met de LO verbonden Persoonsbewijzensectie (de PBS) had geleid en Jacques de Weert die haar had opgericht, voorts Leendert Valstar en Izaak van der Horst, beiden lid van de Top van de Landelijke Knokploegen. Voor hen en hun makkers had 'Ambrosius' gebeden. Hij zelf werd, berichtte later een gevangene die in de 'bunker' met anderen in een cel zat boven de zijne,

'gewaarschuwd om over een kwartier gereed te zijn. Wanhopig waren we. Ook hij! Hij riep ons zelf toe wat hem was megedeeld. Vroeg ons de groeten over te brengen aan zijn familie en vrienden. 'Ik weet wat ik gedaan heb, ik weet ook waarom. Maar ik weet ook waar ik heenga.'

Daarna heeft hij met ons door de luchtkoker gebeden. Nooit vergeet ik dat gebed . . . Hij bad voor zijn vijanden en voor zijn vrienden . . . Hij bad voor onze

¹ Volgens een bewaardgebleven lijst zouden die avond in Vught vijf-en-vijftig gevangenen zijn gefusilleerd.